

Tartu Ülikool
Sotsiaalteaduste valdkond
Psühholoogia instituut

Getter Martinson

**EESTI ÕPETAJATE VANUSE SEOS NENDE ISIKLIKE JA
KASVATUSVÄÄRTUSTEGA**

Uurimistöö

Juhendajad:

prof Tiia Tulviste, PhD

Anni Tamm, PhD

Läbiv pealkiri: Eesti õpetajate vanuse seos nende väärtusega

Tartu 2018

EESTI ÕPETAJATE VANUSE SEOS NENDE ISIKLIKE JA KASVATUSVÄÄRTUSTEGA

Kokkuvõte

Antud töö eesmärgiks oli uurida Eesti lasteaia- ja kooliõpetajate vanuse seost nende isiklike ja kasvatusväärtustega. Uuringus osales 391 õpetajat ($M_{\text{vanus}} = 46,6$). Töös lähtuti Schwartzi väärtusteooriast ning andmete kogumiseks kasutati väärtuste portreeküsimustikku (PVQ). Kooskõlas varemavaldatud uurimistulemustega, hindasid nii isiklike kui ka kasvatusväärtuste puhul vanemad õpetajad noorematest rohkem alalhoidlikkust ning nooremad õpetajad väärtustasid vanemate õpetajatega võrreldes kõrgemalt eneseupitamist. Erinevalt varasematest tulemustest aga ei tuvastatud käesolevas töös ei isiklike ega kasvatusväärtuste tasandil seost õpetajate vanuse ning eneseületamise ja muutustele avatuse hindamise vahel.

Märksõnad: Õpetajad, vanus, isiklikud väärtused, kasvatusväärtused, väärtuste portreeküsimustik (PVQ)

THE CORRELATION BETWEEN TEACHERS' AGE AND THEIR PERSONAL AND CHILD-REARING VALUES IN ESTONIA

Abstract

The purpose of this study was to examine the correlation between kindergarten and school teachers' age and their personal and child-rearing values in Estonia. The sample consisted of 391 teachers ($M_{\text{age}} = 46,6$). The study was based on the Schwartz Basic Theory of Value and the Portrait Values Questionnaire (PVQ) was used to collect data. In accordance with previously published results, older teachers rated conservation higher than younger teachers and younger teachers rated self-enhancement higher than older teachers in both personal and child-rearing values. However, differing from previous research, the current study did not find a correlation between teachers' age and self-transcendence and openness to change in neither personal values or child-rearing values.

Keywords: Teachers, age, personal values, child-rearing values, Portrait Values Questionnaire (PVQ)

Sissejuhatus

Eesti õpetajaskond on üks Euroopa vanemaid. 2007-2008 viidi OECD poolt läbi rahvusvahelise õpetamise ja õppimise uuring (*Teaching and Learning International Survey – TALIS*) eesmärgiga koguda andmeid õpetajate ja õppekeskkonna kohta uuringus osalevates riikides. Muude näitajate hulgas vaadeldi ka õpetajate vanust. Uuringu kohaselt olid Eestis 7.-9. klassi õpetajatest vaid 11% alla 30-aastased, samas kui umbes 10% olid 60-aastased või vanemad. Niivõrd kõrge 60-aastaste või vanemate osakaal oli veel vaid Norras ja Leedus (OECD, 2009). Kui 2013. aastal uuringut korrati, oli alla 30-aastaseid vaid 7,5% ning 60-aastaseid või vanemaid juba 16%. Õpetajate keskmine vanus oli uuritud riikide seas kõrgem vaid Itaalias (OECD, 2014). Õpetajate ja õpilaste vanusevahe muutub üha suuremaks, 21. sajandil üles kasvanud lapsi õpetavad tihtipeale inimesed, kes said täiskasvanuks ning omandasid erialase hariduse juba enne Eesti taasiseseisvumist. Selle valguses oleks oluline teada, kas ja kuidas on vanus seotud õpetajate isiklike väärtuseelistustega ning nende kasvatusväärtustega ehk milliseid väärtusi tahavad nad õpilastes kujundada. Kuna vanuse seost õpetajate väärtustega on väga vähe uuritud, on antud uuringu põhieesmärgiks uurida Eesti lasteaedade ning üldhariduskoolide õpetajate vanuse seost nende isiklike ja kasvatusväärtustega.

Väärtused Schwartzi väärtusteooria kohaselt

Minu uurimus toetub Schwartzi väärtusteooriale. Schwartz ja Bilsky (1987, 1990) defineerisid väärtusi kui üldistusi või uskumusi soovitud tagajärgede või käitumise kohta, mis on konkreetsete situatsioonide ülesed, juhivad käitumise ja sündmuste valikut ja hindamist ning on järjestatud suhtelise tähtsuse järgi. Hiljem Schwartz (1994) modifitseeris definitsiooni ning käsitles väärtusi kui erineva tähtsusega ihaldusväärseid situatsiooniüleseid eesmärke, mis täidavad juhtpõhimõtete rolli inimese või sotsiaalse grupi elus. Seega teenivad väärtused mingi sotsiaalse üksuse huve, nad motiveerivad tegevust, andes sellele suuna ja emotsionaalse jõu, nende alusel hinnatakse ja õigustatakse tegevust ning need omandatakse nii sotsialiseerumise käigus kui ka üksikisiku ainulaadsete kogemuste kaudu.

Schwartzi käsitluse järgi on väärtused vastus inimeksistentsi kolmele universaalsele väljakutsele, millega kõik üksikisikud ning sotsiaalsed grupid peavad arvestama. Nendeks on: 1) üksikisikute kui bioloogiliste organismide vajadused, 2) kooskõlastatud sotsiaalse interaktsiooni nõuded, 3) gruppide sujuva funktsioneerimise ja ellujäämise eeldused

(Schwartz, 1994). Schwartz tuletas neist kolmest universaalsest tingimusest 10 motivatsiooniliselt eristatavat põhiväärtust. Tabelis 1 (Schwartz jt, 2001) on esitatud põhiväärtused koos definitsioonidega. Lisaks on tabelisnäited isikukirjeldustest, mis on võetud antud töös kasutatavast väärtuste portreeküsimustikust. Need kirjeldavad inimesi, kes antud väärtusi oluliseks peavad.

Tabel 1

Schwartzi 10 põhiväärtust

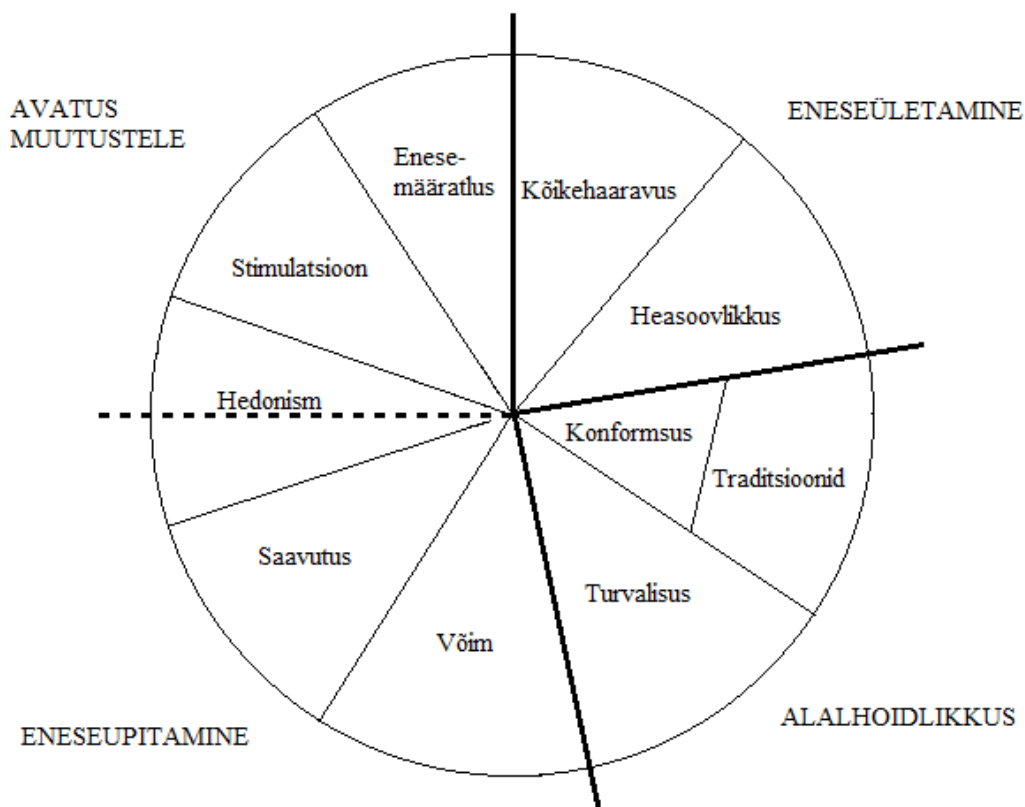
Põhiväärtus	Definitsioon	Isikukirjeldused, mis väljendavad põhiväärtusi
VÕIM	Sotsiaalne staatus ja prestiiž, kontroll või domineerimine inimeste ja ressursside üle.	Talle on oluline, et teised inimesed kuuletusid talle. Ta tahab, et inimesed teeksid seda, mida ta neile ütleb.
SAAVUTUS	Isiklik edu läbi sotsiaalsetele standarditele vastava kompetentsuse demonstreerimise.	Talle on tähtis olla väga edukas. Ta loodab, et inimesed tunnustavad tema saavutusi.
HEDONISM	Nauding ja meeleline rahuldus enesele.	Ta otsib mistahes võimalust, et lõbutseda. Talle on oluline teha asju, mis talle naudingut pakuvad.
STIMULATSIOON	Põnevus, uudsus ja väljakutsed.	Ta otsib seiklusi ja talle meeldib riskeerida. Ta tahab elada põnevat elu.
ENESEMÄÄRATLUS	Iseseisev mõtlemine ja tegutsemine – valiku-, loomis- ja avastamisvabadus.	Talle on oluline tulla välja uudsete ideedega ja olla loov. Talle meeldib teha asju omal, ainulaadsel viisil.
KÕIKEHAARAVUS	Mõistmine, teiste väärtustamine,	Ta peab oluliseks, et kõiki

	tolerantsus ning kõikide inimeste heaolu ja looduse kaitsmine.	inimesi maailmas koheldaks kui võrdseid. Tema arvates peaksid kõikidel inimestel olema elus võrdsed võimalused.
HEASOOVLIKKUS	Lähedaste heaolu säilitamine ja edendamine.	Tema jaoks on väga oluline aidata inimesi enda ümber. Ta tahab hoolt kanda nende heaolu eest.
TRADITSIOON	Traditsioonilise kultuuri või religiooni kommete ja ideede austamine, tunnustamine ning neile pühendumine.	Traditsioonid on tema jaoks olulised. Ta püüab järgida usulisi traditsioone ja kombeid, mis kanduvad peres edasi põlvest põlve.
KONFORMSUS	Teisi riivavate ja ühiskondlikke ootusi või nõudeid rikkuvate tegevuste, kalduvuste ja impulsside tagasihoidmine.	Ta usub, et inimesed peaksid tegema seda, mida neil kästakse. Ta arvab, et inimesed peaksid reeglitest kinni pidama ka siis, kui keegi neid ei jälgi.
TURVALISUS	Ühiskonna, inimestevaheliste suhete ja iseenda turvalisus, harmoonia ja stabiilsus.	Talle on oluline, et valitsus tagab tema turvalisuse kõikide ohtude puhul. Ta tahab, et riik oleks tugev ja suudaks kaitsta oma kodanikke.

Ülaltoodud põhiväärtused ei sobitu kõik omavahel. Näiteks on keeruline korraga väärtustada hedonismi ja heasoovlikkust, kuna esimene on suunatud isikule endale, teine isiku lähedastele. Samuti on raske samaaegselt püüelda enesemääratluse ning konformsuse poole. Ent üheaegne püüe võimu ja saavutuse poole on võimalik. Schwartz moodustas kümnest põhiväärtusest 4 kõrgema tasandi väärtustüüpi ning paigutas need kahele dimensioonile – avatus muutustele (stimulatsioon ja enesemääratlus) vs alalhoidlikkus (turvalisus, konformsus ja traditsioon) ning eneseupitamine (võim, saavutus) vs eneseületamine (kõikehaaravus ja

heasoovlikkus), hedonism on seotud nii avatusega muutustele kui eneseupitamisega (Schwartz, 1992, 1994). Põhiväärtuste dünaamilist struktuuri, kus lähedalasuvad väärtused sobivad paremini kokku ning mööda ringi edasi minnes suurenevad vastuolud, väljendab joonis 1 (Schwartz, 1994).

Joonis 1 (Schwartz, 1994). Schwartzi põhiväärtuste paiknemine väärtusdimensioonidel

Esimene dimensioon (avatus muutustele vs alalhoidlikkus) vastandab väärtusi, mis rõhutavad iseseisvat mõtlemist, loovust, uute asjade proovimist ja avastamist väärtustega, mis rõhutavad kindlustunnet ja stabiilsust ning enese allutamist ühiskondlikule korrale. Teine dimensioon (eneseületamine vs eneseupitamine) vastandab kõige lihtsamalt öeldes väärtusi, mis on suunatud endale, väärtustega, mis on suunatud teistele.

Selleks, et oma väärtusteooriat kontrollida, töötas Schwartz välja väärtuste küsimustiku (*Schwartz Value Survey – SVS*; Schwartz, 1992). Küsimustikule vastajad peavad hindama, kuivõrd oluline üks või teine väärtus nende jaoks juhtmõttena elus on. See aga nõuab oma põhimõtete ning väärtuste abstraktset hindamist. Kuna enamasti inimesed oma väärtusi sellisel tasemel ei analüüsi, võib taoline ülesanne osutuda kognitiivselt nõudlikuks. Seega töötati välja portreeküsimustik (*Portrait Values Questionnaire – PVQ*; Schwartz jt, 2001). PVQ sisaldab isikukirjeldusi (näited tabelis 1), millest igaüks väljendab inimese soove

või eesmärged. Vastaja peab 6-punktilisel skaalal hindama, kui väga ta nimetatud inimese moodi on. Seega on PVQ tunduvalt konkreetsem ja kontekstipõhisem ning seetõttu ka lihtsam. Sellega võimalik mõõta väärtusi ka teismelistel ning ühiskondades, kus puudub läänelik kontekstivälist mõtlemist rõhutav haridussüsteem. (Schwartz jt, 2001; Schwartz, 2012).

Uuringud on kinnitanud Schwartzi väärtusteooria kehtivust, väärtuste jagunemine 10 põhiväärtuseks ning nende paiknemine kahedimensioonilisse struktuuri on kultuuride ja rahvuste ülene – väärtushierarhia tipus on sõltumata kultuurilistest erinevustest heasoovlikkus, enesemääratlus ja kõikehaaravus, kõige madalamalt väärtustatakse traditsiooni, võimu ja stimulatsiooni (Schwartz & Bardi 2001; Schwartz, 2012). Teatud erinevus on aga naiste ja meeste väärtuseelistuste vahel. Mehed hindavad naistest kõrgemalt eneseupitamist ja avatust muutustele, seevastu naised väärtustavad rohkem eneseületamist. Alalhoidlikkuse osas on meeste ja naiste vahe väiksem, kuigi naised hindavad seda pisut enam (Schwartz, 2005).

Vanuse seos isiklike väärtustega

Vanusega teatud väärtuste tähtsus tõuseb ja teiste oma langeb. Vanemad inimesed väärtustavad noortest enam alalhoidlikkuse ja eneseületamisega seotud väärtusi, nooremad aga vanematest rohkem eneseupitamise ja muutustele avatusega seotud väärtusi. (Fung jt, 2016; Schwartz jt, 2001; Tulviste, Kall & Rämmer, 2017; Tulviste, Konstabel & Tulviste, 2014). Vanematel inimestel on suurema tõenäosusega välja kujunenud kindel sotsiaalne ring, harjumused ja rutiinid, nad on keskendunud ühele elukutsele ja pannud paika oma positsiooni ühiskonnas, samuti on vanematel inimestel suurema tõenäosusega pere. See põhjendab, miks vanemad inimesed hindavad rohkem turvalisust ja stabiilsust ning pühenduvad rohkem teistele, noored aga alles otsivad oma kohta elus ja inimest, kellega pere luua, mistõttu nad hindavad rohkem individuaalseid väärtusi (Gouveia, Vione, Milfont & Fischer 2015; Schwartz jt, 2001). Vanuselised erinevused väärtushinnangutes võivad olla mõjutatud ka iseäralikest ajaloolistest protsessidest, mis erinevaid põlvkondi kujundanud on. Näiteks Ida-Euroopa riikides, kus 1990. aastate alguses leidis aset järsk üleminek sotsialistlikult süsteemilt demokraatlikule vabaturumajandusele, on nooremate ja vanemate täiskasvanute vahelised erinevused isiklikes väärtustes suuremad, kui Põhja-Euroopa heaoluriikides (Tulviste jt, 2017).

Mis puutub konkreetselt Eesti õpetajaskonda, siis vanuse seost väärtustega on väga vähe uuritud. Vaid Karin Lumera (2011) leidis oma seminaritöös, et vanemad õpetajad

väärtustavad rohkem konformsust, turvalisust, traditsiooni ja kõikehaaravust, nooremad aga võrreldes vanematega rohkem stimulatsiooni, võimu, saavutust ja hedonismi. Kuna õpilased väärtustavad kõrgelt muutustele avatusega seotud väärtusi (Barni, Ranieri, Scabini & Rosnati, 2011; Tulviste & Tamm, 2014; Tulviste, Harro & Tamm, 2017), on nooremate õpetajate väärtused õpilaste omadega tõenäoliselt sarnasemad.

Kasvatuseväärtused

Õpetajate puhul on vähemalt nende töö kontekstis eriti olulised just kasvatuseväärtused. Kasvatuseväärtused on väärtused, mida lapsevanemad või õpetajad või ka ühiskond tervikuna tahab lastes ja noortes arendada. Väärtuskasvatusele kui väärtuste sihipärasele kujundamisele pööratakse Eesti hariduskorralduses suurt tähelepanu. Põhikooli ja gümnaasiumi riiklikes õppekavades (Vabariigi Valitsus, 2011) defineeritakse õpilastes kujundatavat kultuuri- ja väärtuspädevust järgnevalt: „suutlikkus hinnata inimsuhteid ja tegevusi üldkehtivate moraalinormide seisukohast; tajuda ja väärtustada oma seotust teiste inimestega, ühiskonnaga, loodusega, oma ja teiste maade ja rahvaste kultuuripärandiga ning nüüdiskultuuri sündmustega; väärtustada loomingut ja kujundada ilumeelt; hinnata üldinimlikke ja ühiskondlikke väärtusi, väärtustada inimlikku, kultuurilist ja looduslikku mitmekesisust; teadvustada oma väärtushinnanguid”. Kuna kogukonnad tervikuna on huvitatud heasoovlikest ja tolerantsetest inimestest, kes tahavad hoida nii inimestevahelisi suhteid kui ka keskkonda, siis on arusaadav, miks riiklikes õppekavades on esile toodud just eelkõige eneseületamisega seotud väärtused.

Seda, aga millised õpetajate kasvatuseväärtused on ja kas nad vastavad õppekavades kirjeldatule, on väga vähe uuritud ning keskendutud on just lastevanemate kasvatuseväärtustele. Tulviste ja Ahtonen (2007) uurisid Soome ja Eesti vanemate kasvatuseväärtusi ning Tulviste, Mizera, DeGeer ja Tryggvason (2007) Eesti, Soome ja Rootsi emade kasvatuseväärtusi. Kuigi oli teatud erisusi, näiteks hindasid Eesti lapsevanemad teistest rohkem alalhoidlikkusega seotud väärtusi, olid vanemate kasvatuseväärtused siiski sarnased – kõige olulisemaks peeti enesemääratlust ja eneseületamisega seotud väärtusi. Seda, milline on seos isiklike ja kasvatuseväärtuste vahel, antud uuringutes ei uuritud. Küll aga tegid seda Barni, Ranieri, Donato, Tagliabue ja Scabini (2017), kes leidsid, et Itaalia lastevanemad hindavad nii isiklike kui kasvatuseväärtustena kõige rohkem eneseületamist, seejärel alalhoidlikkust, kolmandana avatust muutustele ja kõige vähem eneseupitamist. Seda tulemust toetab Käthrin Vahter (2010) oma seminaritööga, kus ta leidis, et eesti emade isiklikud väärtused ja kasvatuseväärtused on omavahel sarnased, kuigi on teatud erinevusi. Kui isiklike väärtuste seas

on esimesel kohal heatahtlikkus, teisel kõikehaaravus ja kolmandal enesemääratlus, siis kasvatusväärtuste puhul peetakse kõige olulisemaks küll samuti heatahtlikkust, ent enesemääratlus on teisel ja kõikehaaravus kolmandal kohal. Edasi tulevad isiklike väärtuste puhul turvalisus ja hedonism, kasvatusväärtuste puhul aga saavutus ja stimulatsioon. Väärtuskasvatust kodus ja koolis võrdlesid omavahel Tulviste ja Kikas (2010), kes leidsid et nii lastevanemad kui ka õpetajad arvasid, et kodus tuleks panna rõhku sotsiaalsete väärtuste arendamisele ja koolis enesemääratlusele, eelkõige loovusele. Vanemate ja õpetajate kasvatusväärtused olid omavahel kooskõlas.

Vanuse seos kasvatusväärtustega

Tulviste ja Konstabel (2017) leidsid, et vanemad lastevanemad väärtustasid kasvatusväärtustena noorematest rohkem alalhoidlikkuse ja eneseületamisega seotud väärtusi, nooremad aga rohkem enesemääratlust. Tulviste jt (2007) tuvastasid vanuse mõju vaid iseseisvuse väärtustamisele, vanemad emad hindasid seda nimelt vähem. Käthrin Vahter (2010) leidis, et vanus seostus kasvatusväärtustest nõrgalt vaid stimulatsiooni ja kõikehaaravusega – mida vanem ema, seda vähem hindas ta stimulatsiooni ja seda rohkem kõikehaaravust. Tulviste ja Ahtonen (2007) tuvastasid, et vanemad lastevanemad mainisid suurema tõenäosusega kasvatusväärtusena konformsust. Tulviste ja Kikas (2010) leidsid, et vanemad emad eelistasid rohkem, et kodus võiks arendada loovust, austust teiste vastu ja tervislikke eluviise ning koolis loovust ja tervislikke eluviise, nooremad emad jälle rohkem, et kodus tuleks edendada kuulekust ja ambitsioonikust. Vanemad isad valisid sagedamini, et kodus võiks arendada nutikust ja omakasupüüdmatus ning koolis head väljanägemist, nooremad isad aga enam, et kodus võiks arendada kuulekust. Vanemad õpetajad arvasid noorematega võrreldes rohkem, et tervislikke eluviise ning vähem, et ambitsioonikust tuleks edendada kodus. Vanuse seost kasvatusväärtustega uuris ka Feelika Luik (2004). Tema aga vaatles, kuidas mõjutab kasvatusväärtusi just lapse vanus ning leidis, et 2-6 aasta vanuste laste emad väärtustasid enesemääratlust ja hedonismi rohkem kui 7-15 aasta vanuste laste emad, kes omakorda hindasid alalhoidlikkusega seotud väärtusi. Kuna aga emade ja laste vanus oli positiivses seoses, võib eeldada, et lastevanemate vanus oli seoses kasvatusväärtustega. Nagu töö alguses sai öeldud, seost Eesti õpetajate vanuse ja nende isiklike ja kasvatusväärtuste vahel väga uuritud ei ole.

Uurimistöö hüpoteesid

Töö eesmärgiks on uurida, kas ja kuidas on Eesti lasteaia- ja kooliõpetajate vanus seotud nende isiklike ja kasvatusväärtustega. Püstitatud eesmärgist tulenevalt ning toetudes varasemale kirjandusele, on uurimistöö hüpoteesideks:

- Isiklike väärtuste puhul peavad vanemad õpetajad noorematest olulisemaks alalhoidlikkuse ja eneseületamisega seotud väärtusi, samas kui nooremad hindavad vanematest õpetajatest kõrgemalt väärtusi, mis on seotud avatusega muutustele ning eneseupitamisega.
- Kasvatusväärtuste puhul peavad vanemad õpetajad noorematest olulisemaks alalhoidlikkuse ja eneseületamisega seotud väärtusi, samas kui nooremad hindavad vanematest õpetajatest kõrgemalt väärtusi, mis on seotud avatusega muutustele ning eneseupitamisega.

Meetod

Valim

Valimi moodustasid Eesti lasteaedade ja üldhariduskoolide (edasipidi koolid) õpetajad. Uurimuses osales 21 lasteaeda ja 10 kooli Pärnu, Tartu ja Valga maakondadest. Kokku täideti 404 küsimustikku. Neist 13 jäid aga lõplikust valimist välja, sest küsimustik oli täidetud vaid osaliselt või oli täidetud õpetaja asemel tugispetsialisti poolt.

Lõplikku valimisse jäi 391 õpetajat, kellest 189 olid kooliõpetajad ja 202 lasteaiaõpetajad. Vanus varieerus vahemikus 22-73 aastat ning keskmiseks vanuseks oli 46,6 aastat ($SD = 11,91$). Lasteaiaõpetajate keskmine vanus oli 45,1 ($SD = 12,35$) ja kooliõpetajate keskmine vanus 48,3 ($SD = 11,21$) eluaastat. Ühesuunalise dispersioonianalüüsi tarbeks jaotasin õpetajad kolme vanusegruppi: 20-35-aastased ($n = 78$), 36-50-aastased ($n = 151$) ja 51-73-aastased ($n = 162$). Naisi oli 373 (95,4 %) ja mehi 18 (4,6%). Vastajatest 8 (2%) omandasid bakalaureusekraadi, kesk-eri haridusega olid 57 (14,6%), rakendusliku kõrgharidusega 67 (17,1%), bakalaureusekraadiga 102 (26,1%) ja magistrikraadiga 157 (40,2%).

Mõõtevahend

Uuringus kasutatud küsimustik koosnes kahest osast:

1) **Sotsiaal-demograafilised andmed.** Esmalt kogusin uuritavatelt järgmised sotsiaal-demograafilised andmed: sugu, vanus, kõrgeim lõpetatud haridustase, hariduse omandamise aasta ja töötatud aastad.

2) **Schwartzi väärtuste portreeküsimustik koos avatud lisaküsimusega.** Õpetajate personaalseid ja kasvatusväärtusi hindasin Schwartzi väärtuste portreeküsimustikuga (*Portrait Values Questionnaire – PVQ*; Schwartz jt, 2001). PVQ koosnes 21-st väitest. Kõigi väärtuste jaoks oli 2 väidet (v.a kõikehaaravus, mille kohta oli 3). Isikukirjeldusi palusin vastajatel hinnata kuuepunktisel skaalal (1 - väga tema moodi; 6 - pole üldse tema moodi). Portreeküsimustik sisaldas lühikesi isikukirjeldusi. Näiteks põhiväärtust enesemääratlus mõõtsid väited: „Tema jaoks on oluline ise oma tegevuste üle otsustada. Talle meeldib olla vaba ja teistest mitte sõltuda” ja „Talle on oluline tulla välja uudsete ideedega ja olla loov. Talle meeldib teha asju omal, ainulaadsel viisil”. Isiklike väärtuste mõõtmisel palusin õpetajatel iga isikukirjelduse puhul hinnata, kui sarnaseks ta end kirjeldatud isikuga peab. Kasvatusväärtuste mõõtmisel muutsin instruksiooni ja palusin samade isikukirjelduste puhul hinnata, kuivõrd õpetajad tahaksid, et nende õpilased kirjeldatud isikute moodi oleksid. Nii isiklike kui ka kasvatusväärtuste küsimustiku lõpus palusin õpetajatel valida välja kolm isikukirjeldust, milles esitatud omadust nad kõige olulisemaks peavad ning seda kapõhjendada.

Õpetajate põhjenduste kategoriseerimine

Selleks, et hinnata õpetajate põhjendusi nende poolt nii isiklike kui ka kasvatusväärtuste puhul välja valitud kolmele kõige olulisemale isikukirjeldusele, viisin läbi põhjenduste kategoriseerimise ning koostasid sagedustabeli. Isiklike väärtuste puhul lõin 4 kategooriat:

- 1) Omadused, mis on olulised elus hakkama saamiseks (edaspidi olulised omadused). Siia alla kuuluvad õpetajate põhjendused, mis rõhutasid sõltumatuse ja vabaduse, ettevõtlikkuse, otsustusvõimekuse ja loovuse tähtsust, nt „*minu suurim soov oleks, et minu õpilased oleksid elus loovad, julged ja edukad*” kasvatusväärtustest ning „*loovus ja julgus asju teisiti teha annab vabaduse tegutseda*” isiklikest väärtustest.
- 2) Lähedaste, suhete olulisus (edaspidi suhted). Antud kategooria hõlmab põhjendusi, mis rõhutasid pere ja sõprade tähtsust, teiste aitamise, hoolimise, kuulamise tähtsust, võrdsete võimaluste au sees hoidmist, nt „*laps peab olema tolerantne enda ja teiste vastu, oskama arvestada, olema abivalmis, mõistma, et pere ja sõbrad on olulised*” kasvatusväärtustest ning „*pean väga oluliseks teistega arvestamist,*

kuulamise oskust ja inimsuhete hoidmist, sest see on õnne alus” isiklikest väärtustest. Põhiväärtustest on kategooria kõige lähemal heasoovlikkuse ja kõikehaaravusega.

- 3) Looduse, keskkonna tähtsus (edaspidi keskkond). Siia kategooriasse kuuluvad põhjendused, mis rõhutasid looduse ning selle hoidmise ja kaitsmise tähtsust, nt *„noored peaksid mõistma, et loodusrikkused ja varad ei kesta igavesti”* kasvatusväärtustest ja *„looduse hoidmine on oluline, sest kui me ei hoia loodust, pole meil varsti siin planeedil elamisväärset elu”* isiklikest väärtustest. Põhiväärtustest on kategooria kõige lähemal kõikehaaravusega.
- 4) Järjepidevuse ja stabiilsuse olulisus (edaspidi stabiilsus). Kategooria sisaldab põhjendusi, milles õpetajad rõhutasid turvalisuse (oluline on elada turvalises heaolu tagavas riigis) ja traditsioonide tähtsust, nt *„noored peaksid olema meie traditsioonide edasikandjad ja ühiskonna peegel”* kasvatusväärtustest ja *„traditsioonide tundmine, jätkamine hoiab elus rahvast, rahvust, ühtehoidmise tunne säilib”* isiklikest väärtustest. Põhiväärtustest on kategooria kõige lähemal turvalisusele ja traditsioonidele.

Kasvatusväärtuste puhul lõin eeltoodud neljale lisaks ka viienda kategooria:

- 5) Õpilased, keda õpetaja sooviks klassis näha (edaspidi ideaalsed õpilased). Siin andsid õpetajad teada, mis on õpetaja heaolu jaoks vajalik klassis. Rõhutati loovuse ja enesekindluse tähtsust, samas mainiti sõnakuulelikkuse ja kombekuse olulisust, nt *„ideaalne õpilane on see, kes on loov ja käitub kokkulepitud reeglite järgi”* ja *„kuuletumine on õpetajatöös väga oluline, et õppetöö toimida saaks”*.

Protseduur

Uuringu andmeid kogusin 2016. aasta septembrist 2016. aasta detsembrini. Osalejate leidmiseks pöördusin kõigepealt lasteaedade ja koolide juhtkondade poole (direktorid, õppealajuhatajad), keda informeeriti uuringu eesmärkidest ja olemusest, soovi korral oli võimalus küsimustikuga ka eelnevalt tutvuda. Lisaks andsin teada, et küsimustik on mõeldud just õpetajatele, klassijuhatajatele ning klassiõpetajatele, seega palusin küsimustikke mitte edastada tugispetsialistidele (eripedagoogid, psühholoogid) ning asutuste teistele töötajatele. Nõusoleku korral viisin küsimustikud suletavates ümbrikutes lasteaedade ja koolide juhtkondade kätte. Edasi palusin direktoritel või õppealajuhatajatel küsimustikud õpetajatele jagada. Kolm kooli soovisid küsimustikke täita interneti teel. Küsimustiku panin üles *Google Forms* keskkonda. Küsimustiku alguses oli juhend küsimustiku täitmise ja uuringu eesmärgi kohta. Selleks, et uurimuse eesmärgist teadmine vastamist ei mõjutaks, osalejaid ei teavitatud,

et uurimuse eesmärgiks on tuvastada just vanuse mõju õpetajate väärtustele. Märkisin küll, et eesmärk on uurida õpetajate väärtushinnanguid. Kinnitasin osalejatele, et uuringu käigus kogutud andmed on konfidentsiaalsed. Samuti seda, et osalemine on anonüümne ja vabatahtlik. Lisaks oli uuringus osalejatele tagatud võimalus uurijaga elektronposti teel ühendust võtta ja tekkinud küsimustele vastused saada. Juhtkondi motiveeriti võimalusega saada uuringu kohta kokkuvõtvat teavet.

Andmeanalüüs

Andmete analüüsimiseks kasutasin andmetöötlusprogrammi IBM SPSS Statistics 23. Vastavalt Schwartzi juhiste pöörasin enne andmete analüüsi skaala ringi, et kõrgem skoor tähistaks ka väärtuse suuremat tähtsust. Lisaks kontrollisin, ega ei ole küsimustikke, kus oleks jäetud vastamata enam kui viiele väitele või vastatud samamoodi rohkem kui 16 väitele. Seesuguseid küsimustikke ei olnud. Seejärel arvutasin Schwartzi 10 põhiväärtuse skoorid iga õpetaja isiklike ja kasvatusväärtuste kohta. Siis arvutasin välja põhiväärtuste keskmistatud skoorid, mille põhjal omakorda arvutasin välja nelja kõrgema väärtusgrupi (avatus muutustele, alalhoidlikkus, eneseupitamine, eneseületamine) skoorid.

Töö esimese ja teise hüpoteesi kontrollimiseks viisin esmalt nii isiklike kui kasvatusväärtustega läbi korrelatsioonianalüüsi. Õpetajate vanuse ning nende isiklike ja kasvatusväärtuste vahelise seose väljendamiseks kasutasin *Pearson*'i korrelatsioonikordajat r . Seejärel jaotasin uuringus osalejad kolme vanusegruppi (20-35-aastased, 36-50-aastased, 51-73-aastased) ning viisin nii isiklike kui kasvatusväärtustega läbi ühesuunalise dispersioonianalüüsi koos *Tukey post hoc* testiga, et selgitada välja, millised olid gruppidevahelised erinevused. Selleks, et hinnata õpetajate põhjendusi nende poolt nii isiklike kui ka kasvatusväärtuste puhul välja valitud kolmele kõige olulisemale isikukirjeldusele, viisin läbi eelnevalt lahti seletatud põhjenduste kategoriseerimise ning koostasın sagedustabeli.

Lisaks uurisin, millised on erinevused sugude ning lasteaiaõpetajate ja kooliõpetajate lõikes. Erinevuste tuvastamiseks viisin mõlemal juhul läbi sõltumatute valimite t -testi. Selleks, et vaadata kuivõrd on erinevad õpetajate isiklikud ja kasvatusväärtused, viisin läbi paarisvalimi t -testi.

Tulemused

Õpetajate väärtushinnangute erinevused sugude ja lasteaedade-koolide lõikes.

Sugude puhul ei olnud ühelgi juhul meeste ja naiste vahelised erinevused statistiliselt olulised. Samas tuleb arvestada, et 391-st uuringus osalejast oli mehi vaid 18. Lasteaedade-koolide lõikes aga esines erinevusi kasvatusväärtuste raames. Lasteaiaõpetajad hindasid ($M = 0,41$, $SD = 0,48$) võrreldes kooliõpetajatega ($M = 0,28$, $SD = 0,48$) avatust muutustele kõrgemalt $t(389) = 2,75$, $p = .006$. Alalhoidlikkust aga väärtustasid kooliõpetajad ($M = -0,13$, $SD = 0,51$) võrreldes lasteaiaõpetajatega ($M = -0,24$, $SD = 0,46$) kõrgemalt $t(389) = -2,16$, $p = .031$.

Korrelatsioon õpetajate vanuse ja väärtuste vahel

Õpetajate vanuse ning nende isiklike ja kasvatusväärtuste vahel ilmnes mitmeid statistiliselt olulisi seoseid (tabel 2). Isiklike väärtuste puhul oli õpetajate vanus positiivselt ja mõõdukalt korrelatsioonis alalhoidlikkuse ($r = .31$, $p < .001$) ja eneseületamisega ($r = .12$, $p = .014$) seotud väärtustega ning negatiivselt eneseupitamise väärtustamisega ($r = -.35$, $p < .001$).

Kasvatusväärtuste puhul olid korrelatsioonid madalamad. Siiski oli nõrk positiivne korrelatsioon vanuse ja alalhoidlikkuse ($r = .16$, $p = .001$) ning negatiivne korrelatsioon vanuse ja eneseupitamise ($r = -.11$, $p = .028$) väärtustamise vahel. Erinevalt isiklikest väärtustest vanuse ja eneseületamise väärtustamise vahel statistiliselt olulist seost ei esinenud. Avatus muutustele ei olnud vanusega korrelatsioonis ei isiklike ega kasvatusväärtuste puhul.

Tabel 2

Korrelatsioon õpetajate vanuse ning nende isiklike ja kasvatusväärtuste vahel

	Isiklikud väärtused	Kasvatusväärtused
Avatus muutustele	-.06	.00
Alalhoidlikkus	.31**	.16**
Eneseupitamine	-.35**	-.11*
Eneseületamine	.12*	-.07

Märkus: * $p < .05$; ** $p < .001$

Erinevused väärtushinnangutes vanusegruppide lõikes

Isiklikest väärtustest olid alalhoidlikkuse puhul kolme grupi vahelised erinevused väärtushinnangute skoorides statistiliselt olulised, $F(2, 388) = 18,31$, $p < .001$. Olulised olid erinevused ka eneseupitamise väärtustamises, $F(2, 388) = 22,43$, $p < .001$. Tukey post hoc test

näitas, et alalhoidlikkuse ja eneseupitamise puhul erinesid kõik kolm gruppi üksteisest statistiliselt olulisel määral. Alalhoidlikkuse puhul oli 20-35-aastaste ja 36-50-aastaste skooride keskmine erinevus $-0,25$ ($SD = 0,07$, $p = .002$), 36-50-aastaste ja 51-73-aastaste keskmine erinevus $-0,19$ ($SD = 0,06$, $p = .005$) ning 20-35-aastaste ja 51-73-aastaste keskmine erinevus $-0,44$ ($SD = 0,07$, $p < .001$). See tähendab, et alalhoidlikust väärtustasid kõige vähem 20-35-aastased ja kõige enam 51-73 aastased. Eneseupitamise puhul oli 20-35-aastaste ja 36-50-aastaste skooride keskmine erinevus $0,28$ ($SD = 0,08$, $p = .001$), 36-50-aastaste ja 51-73-aastaste keskmine erinevus $0,22$ ($SD = 0,06$, $p = .001$) ning 20-35-aastaste ja 51-73-aastaste keskmine erinevus $0,50$ ($SD = 0,08$, $p < .001$). Seega oli kõige kõrgem eneseupitamise skoor 20-35-aastastel ja kõige madalam skoor 51-73-aastastel. Muutustele avatuse ning eneseületamise väärtustamises gruppidevahelised erinevused statistiliselt olulised ei olnud.

Kasvatusväärtuste puhul esinesid kolme grupi vahel statistiliselt olulised erinevused alalhoidlikkuse, $F(2, 388) = 6.15$, $p = .002$, eneseupitamise, $F(2, 388) = 4,93$, $p = .008$, ning eneseületamise, $F(2, 388) = 3.19$, $p = .042$, puhul. Alalhoidlikkuse väärtustamisel erinesid teineteisest 20-35-aastaste ja 51-73-aastaste skoorid ($M = -0,23$, $SD = 0,07$, $p = .002$), eneseupitamise väärtustamisel 36-50-aastaste ja 51-73-aastaste skoorid ($M = 0,17$, $SD = 0,06$, $p = .007$) ning eneseületamise väärtustamisel 20-35-aastaste ja 36-50-aastaste skoorid ($M = 0,17$, $SD = 0,07$, $p = .034$). Muutustele avatuse väärtustamises statistiliselt olulised erinevused puudusid.

Tabel 3

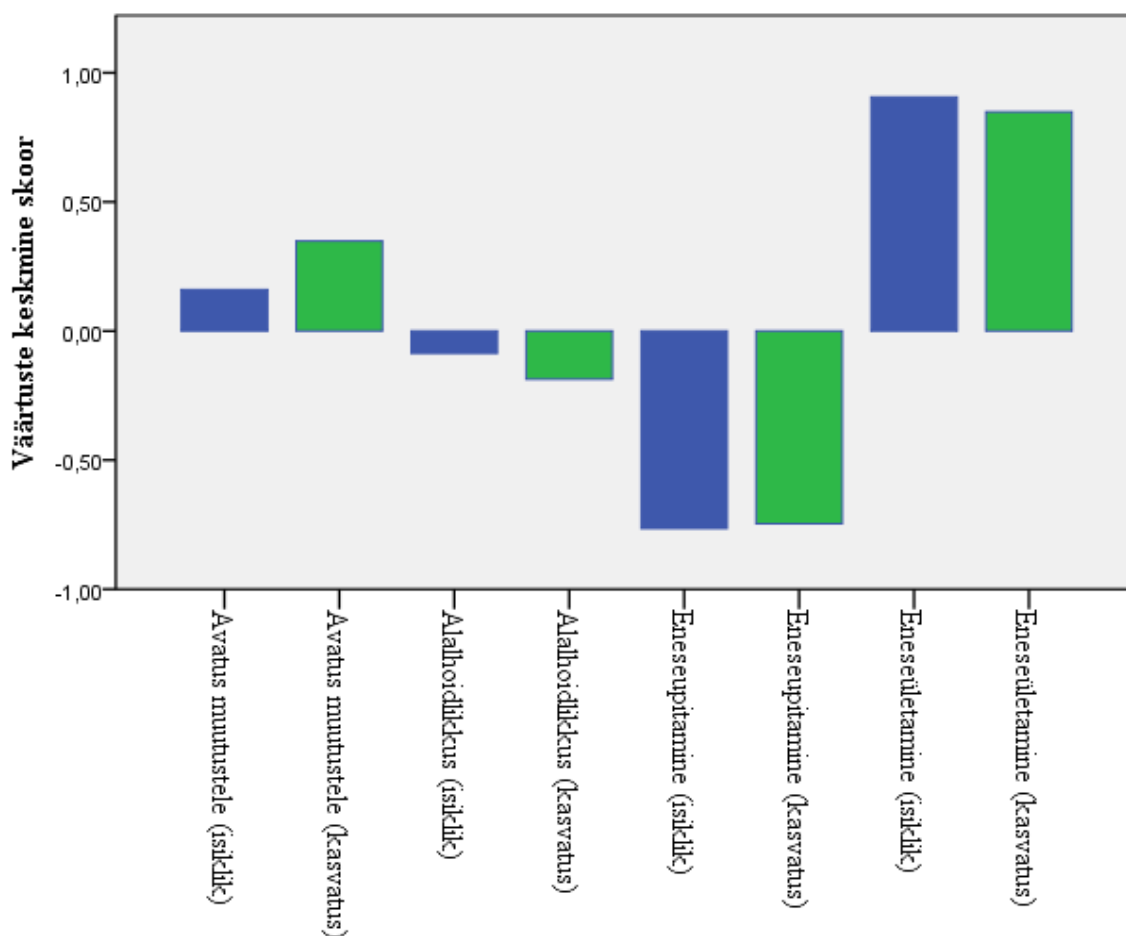
Väärtushinnangute skoorid kolmes vanusegrupis isiklike ja kasvatusväärtuste puhul

	Isiklikud väärtused			Kasvatusväärtused		
	20-35- aastased (n=78)	36-50- aastased (n=151)	51-73- aastased (n=162)	20-35- aastased (n=78)	36-50- aastased (n=151)	51-73- aastased (n=162)
	<i>M (SD)</i>	<i>M (SD)</i>	<i>M (SD)</i>	<i>M (SD)</i>	<i>M (SD)</i>	<i>M (SD)</i>
Eneseületamine	0,81 (0,52)	0,91 (0,53)	0,95 (0,47)	0,95 (0,50)	0,78 (0,50)	0,86 (0,46)
Avatus muutustele	0,25 (0,59)	0,14 (0,65)	0,14 (0,55)	0,39 (0,48)	0,33 (0,50)	0,34 (0,49)
Alalhoidlikkus	-0,36 (0,54)	-0,11 (0,57)	0,07 (0,48)	-0,34 (0,51)	-0,20 (0,48)	-0,10 (0,47)
Eneseupitamine	-0,45 (0,48)	-0,73 (0,59)	-0,95 (0,55)	-0,70 (0,42)	-0,67 (0,50)	-0,84 (0,51)

Erinevused õpetajate isiklikes ja kasvatusväärtustes.

Õpetajate isiklike ja kasvatusväärtuste vahelist erinevust kajastab joonis 2. Avatus muutustele oli kasvatusväärtusena ($M = 0,35$, $SD = 0,49$) tähtsam kui isikliku väärtusena ($M = 0,16$, $SD =$

0,60), $t(390) = -6,33$, $p < .001$. Alalhoidlikkus oli isikliku väärtusena ($M = -0,09$, $SD = 0,55$) olulisem kui kasvatusväärtusena ($M = -0,19$, $SD = 0,49$), $t(390) = 4,01$, $p = .0001$. Eneseületamist hinnati isikliku väärtusena ($M = 0,91$, $SD = 0,50$) kõrgemalt kui kasvatusväärtusena ($M = 0,85$, $SD = 0,49$), $t(390) = 2,42$, $p = .016$. Vahe eneseupitamise kui isikliku väärtuse ($M = -0,76$, $SD = 0,58$) ja kasvatusväärtuse ($M = -0,75$, $SD = 0,49$) vahel ei olnud statistiliselt oluline $t(390) = -0,71$, $p > .05$.

Joonis 2. Õpetajate isiklike ja kasvatusväärtuste omavaheline võrdlus väärtuste keskmiste skooride alusel

Õpetajate põhjendused olulisemate isikukirjelduste valimisel

Isiklike väärtuste puhul andsid õpetajad 294 põhjendust, kasvatusväärtuste puhul 348 põhjendust. Põhjenduste kategooriate esinemise sagedused on toodud tabelis 4. Nii personaalsete kui kasvatusväärtuste puhul langes valdav osa õpetajate põhjendusi kategooriasse suhted (personaalsed väärtused – 42,9%, kasvatusväärtused – 39,1%) samas kui kõige vähem põhjendusi langes kategooriasse stabiilsus (personaalsed väärtused – 11,2%, kasvatusväärtused – 8,3%).

Tabel 4

Põhjenduste kategooriate esinemise sagedus isiklike ja kasvatusväärtuste puhul.

	Personaalsed väärtused	Kasvatusväärtused
	% (n)	% (n)
Olulised omadused	25,9 (76)	27,0 (94)
Suhted	42,9(126)	39,1 (136)
Keskkond	20,1 (59)	13,2 (46)
Stabiilsus	11,2 (33)	8,3 (29)
Ideaalsed õpilased	-	12,4 (43)
Kokku	100,0* (294)	100,0 (348)

Märkus: Ümardamise tõttu ei ole täpselt 100%

Arutelu

Uurimistöö esimene hüpotees – isiklike väärtuste puhul peavad vanemad õpetajad noorematest olulisemaks alalhoidlikkuse ja eneseületamisega seotud väärtusi, samas kui nooremad hindavad vanematest õpetajatest kõrgemalt väärtusi, mis on seotud avatusega muutustele ning eneseupitamisega – sai osaliselt kinnitatud. Vanemad õpetajad hindasid noorematest kõrgemalt alalhoidlikkust ning nooremad õpetajad hindasid vanematest õpetajatest kõrgemalt eneseupitamist. Eneseületamisel oli korrelatsioonianalüüsi põhjal väike seos vanusega küll olemas, ent vanuserühmade võrdluses see välja ei tulnud. Muutustele avatusel seost vanusega ei esinenud. Eneseületamise ja muutustele avatuse osas on antud töö tulemused erinevad varasemast vanuse ja isiklike väärtuste seost käsitlevast kirjandusest (Schwartz jt, 2001; Tulviste jt, 2017; Tulviste jt, 2014).

Töö teine hüpotees, et kasvatusväärtuste puhul peavad vanemad õpetajad noorematest olulisemaks alalhoidlikkuse ja eneseületamisega seotud väärtusi, samas kui nooremad hindavad vanematest õpetajatest kõrgemalt väärtusi, mis on seotud muutustele avatuse ning eneseupitamisega, leidis samuti osaliselt kinnitust. Vanemad õpetajad väärtustasid noorematega võrreldes rohkem alalhoidlikkust ning vähem eneseupitamist. Vanuse ja eneseületamise ning muutustele avatuse vahel aga seost ei esinenud. Siinkohal võib mõju avaldada õpetajakoolitus ning riiklikes õppekavades sätestatud väärtuskasvatuse põhimõtted. Eneseületamisega seotud väärtusi on rõhutatud riiklikes õppekavades (Vabariigi Valitsus, 2011). Õpetajakoolitustel on tähelepanu pööratud õpilastes loovuse ja avastamishuvi

(mõlemad seotud enesemääratlusega, mis kuulub muutustele avatuse alla) edendamisele ning õpetajad on seda meelt, et loovusele tuleks eriti koolis rõhku panna (Tulviste & Kikas, 2010). Just sellest tulenevalt võivad avatus muutustele ja eneseületamine olla vanusest sõltumatumad kui alalhoidlikkus ja eneseupitamine. Kuna selliselt on vanusega seoses ka õpetajate isiklikud väärtused, on võimalik, et väljaõpe avaldab mõju ka isiklikele väärtustele.

Õpetajate isiklikud ja kasvatusväärtused on vanusega sarnases seoses ning mõlemad on kooskõlas üldise väärtushierariiaga, mille järgi väärtustavad täiskasvanud rohkem heasoovlikkust, enesemääratlust ja kõikehaaravust, kõige madalamalt aga traditsiooni, võimu ja stimulatsiooni (Schwartz & Bardi 2001; Schwartz, 2012). Antud töös hindasid õpetajad kõige kõrgemalt just eneseületamist, seejärel avatust muutustele, alalhoidlikkust ning kõige madalamalt eneseupitamist. Kui õpetajatel paluti välja valida nende jaoks kõige olulisemad isikukirjeldused ja neid põhjendada, langes kõige rohkem põhjendusi nii isiklike kui ka kasvatusväärtuste puhul kategooriasse suhted, mis kõige lähemal eneseületamise väärtustüübile.

Kuigi õpetajate isiklikud ja kasvatusväärtused on omavahel sarnased, oli avatus muutustele kasvatusväärtusena tähtsam kui isikliku väärtusena ning alalhoidlikkus ja eneseületamine isiklike väärtustena olulisemad kui kasvatusväärtustena. Tõenäoliselt on siin jälle näha õpetajate väljaõppe mõju. Kuna avatus muutustele ja alalhoidlikkus on vastandlikud väärtustüübid, toob enesemääratlusega seotud üksikväärtuste (loovus, uudishimu) eelistamine kasvatusväärtustena koolides kaasa alalhoidlikkusega seotud väärtuste madalama hindamise. Osaliselt on vastuolulised on ka eneseületamine ja avatus muutustele, mis tähendab, et kui eesmärgiks on püüelda õpilastes mõlema edendamise poole, on vaja leida kahe väärtustüübi vahel tasakaal (eneseületamise väärtustamine võrreldes isiklike väärtustega langeb, muutustele avatuse väärtustamine aga tõuseb). Rolli võib siin mängida ka see, et naised väärtustavad eneseületamist isikliku väärtusena rohkem kui mehed, kes omakorda hindavad kõrgemalt avatust muutustele (Schwartz, 2005). Kuna Eesti õpetajaskonnas on naised suures ülekaalus (OECD, 2014), on ka eneseületamise skoorid õpetajate seas üldpopulatsioonist kõrgemad. Kasvatusväärtustele aga ei tohi seesugune sooline ebavõrdsus mõju avaldada.

Lisaks hüpoteeside kontrollimisele, võrdlesin õpetajate väärtusi ka sugude ja lasteaegade-koolide lõikes. Kuna uuringus osalenutest oli mehi vaid 4,6%, ei olnud võimalik võrdlust läbi viia. Oleks muidugi huvitav uurida, kuidas on seotud õpetajate sugu ja nende kasvatusväärtused, ent ei ole välistatud, et statistilist olulist valimit ei olegi võimalik kätte saada. Kooliastmete võrdluses tuli välja kaks erinevust kasvatusväärtuste puhul. Nimelt hindasid lasteaiaõpetajad kooliõpetajatest rohkem avatust muutustele ning kooliõpetajad

väärtustasid rohkem alalhoidlikkust. Neid tulemusi võis osalt põhjendada asjaolu, et kooliõpetajate keskmine vanus (48,3) oli üle kolme aasta kõrgem lasteaiaõpetajate omast (45,1). Osalt jälle võib see erinevus tulla õpilaste endi vanusest ja sellisel juhul toetaks tulemus Feelika Luige (2004) leidu, et lastevanemate kasvatusväärtused on seotud laste vanusega. Samas on lastead ja kool piisavalt erinevad. Koolis on nõudmised laste käitumise, enesedistsipliini ja kohusetunde osas tunduvalt kõrgemad, mis tähendab, et alalhoidlikkusega seotud väärtused on rohkem hinnas kui lasteaias, kus lapsele antakse rohkem vabadust isetegevuseks ja ka õppetöö on mängulisem.

Uuringus kasutatud küsimustiku puhul tasuks ära mainida üksikud probleemid. Oli õpetajaid, kellel tekkis arusaamatus kahe alalhoidlikkust mõõtva isikukirjeldusega. Esiteks järgnev kirjeldus: „*Traditsioonid on tema jaoks olulised. Ta püüab järgida usulisi traditsioone ja kombeid, mis kanduvad peres edasi põlvest põlve*“. Siinkohal toodi välja, et traditsioonidest kinnipidamine ei tähenda Eestis tingimata usukommete järgimist. Oli õpetajaid, kelle jaoks on traditsioonid väga olulised, ent kes samas ei ole usklikud, mis tähendab, et antud isikukirjeldust hinnates tekkis nende jaoks vastuolu. Edasi teine väide: „*Ta usub, et inimesed peaksid tegema seda, mida neil kästakse. Ta arvab, et inimesed peaksid reeglitest kinni pidama ka siis, kui keegi neid ei jälgi*“. Sõnade „jälgima“ ja „järgima“ kõlalise sarnasuse tõttu tekkis siinkohal huvitav arusaamatus, kus mitmel vastajal tekkis küsimus, et miks peaks keegi reeglitest kinni pidama siis, kui keegi teine seda ei tee. Ehk tuleks „kui keegi neid ei jälgi“ asemel edaspidi kasutada „kui keegi seda ei näe“. Kuigi neid asju mainisid vaid 11 vastanut, siis probleeme võis tekkida veel teistel, kes aga ei vaevunud tagasisidet andma. Võimalik, et need arusaamatused avaldasid mingit mõju alalhoidlikkuse skooridele. Seega oleks mõistlik tulevikus need väited üle vaadata. Uuringu peamiseks tugevuseks oli aga kindlasti suur valim.

Antud töö täitis oma eesmärgi uurida vanuse mõju lasteaia- ja kooliõpetajate isiklikele ja kasvatusväärtustele. Isiklike ja kasvatusväärtuste vahel on seos, ent vastupidiselt ootustele on vanusega seotud nii isiklike kui ka kasvatusväärtuste puhul vaid alalhoidlikkus ja eneseupitamine. Kuna need on väärtustüübid, mille edendamisele pööratakse koolides vähem tähelepanu, on need ka vanusest sõltuvamad. Need mille edendamist eriti oluliseks peetakse (eneseuletamine ja avatus muutustele, eriti selle alla kuuluv enesemääratlus), aga vanusega olulises seoses ei ole, mis viitab sellele, et õpetajate väljaõpe suudab õpetajate kasvatusväärtusi ühtlustada ning vanuse mõju vähendada. Seega vanuse pärast väärtuskasvatuse kontekstis muretsema ei pea.

Kasutatud kirjandus

OECD. (2009). *Creating Effective Teaching and Learning Environments: First Results from TALIS*. <https://www.oecd.org/edu/school/43023606.pdf> (11.01.2018)

OECD. (2014). *TALIS 2013 Results: An International Perspective on Teaching and Learning*. http://www.keepeek.com/Digital-Asset-Management/oecd/education/talis-2013-results_9789264196261-en#page1 (11.01.2018)

Barni, D., Ranieri, S., Scabini, E., & Rosnati, R. (2011). Value Transmission in the Family: Do Adolescents Accept the Values Their Parents Want to Transmit? *Journal of Moral Education*, 40(1), 105-121.

Barni, D., Ranieri, S., Donato, S., Tagliabue, S., & Scabini, E. (2017). Personal and Family Sources of Parents' Socialization Values: A Multilevel Study. *Avances en Psicología Latinoamericana*, 35(1), 9-22.

Fung, H. H., How, Y. W., Zhang, R., Zhang, X., Noels, K. A., & Tam, K.-P. (2016). Age Differences in Personal Values: Universal or Cultural Specific? *Psychology and Aging*, 31(3), 274-286.

Gouveia, V. V., Vione K. C., Milfont, T. L., & Fischer, R. (2015). Patterns of Value Change During the Life Span: Some Evidence From a Functional Approach to Values. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 41(9), 1276-1290.

Luik, F. (2004). *Emade kasvatuseesmärkide ja -väärtuste seos lapse vanusega*. Lõputöö. Tartu Ülikool, psühholoogia instituut.

Lumera, K. (2011). *Eesti õpetajate väärtusstruktuur ja enesehinnang*. Seminaritöö. Tartu Ülikool, psühholoogia instituut.

Schwartz, S. H., & Bilsky, W. (1987). Toward A Universal Psychological Structure of Human Values. *Journal of Personality and Social Psychology*, 53(3), 550-562.

Schwartz, S. H., & Bilsky, W. (1990). Toward a Theory of the Universal Content and Structure of Values: Extensions and Cross-Cultural Replications. *Journal of Personality and Social Psychology*, 58(5), 878-891.

Schwartz, S. H. (1992). Universals in the Content and Structure of Values: Theoretical Advances and Empirical Tests in 20 Countries. *Advances in experimental social psychology*. San Diego: Academic Press.

Schwartz, S. H. (1994). Are There Universal Aspects in Structure and Contents of Human Values? *Journal of Social Issues*, 50(4), 19-45.

Schwartz, S. H. (2005). Sex Differences in Value Priorities: Cross-Cultural and Multimethod Studies. *Journal of Personality and Social Psychology* 89(6), 1010-1028.

Schwartz, S. H. (2012). An Overview of the Schwartz Theory of Basic Values. *Online Readings in Psychology and Culture* 2(1). <https://doi.org/10.9707/2307-0919.1116> (11.01.2018)

Schwartz, S. H., & Bardi, A. (2001). Value Hierarchies Across Cultures: Taking a Similarities Perspective. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 32(3), 268-290.

Schwartz, S. H., Melech, G., Lehmann, A., Burgess, S., Harris, M., & Owens, V. (2001). Extending the Cross-Cultural Validity of the Theory of Basic Human Values with a Different Method of Measurement. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 32(5), 519--542.

Tulviste, T., & Ahtonen, M. (2007). Child-Rearing Values of Estonian and Finnish mothers and Fathers. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 38(2), 137–155.

Tulviste, T., & Kikas, E. (2010). Qualities to be developed in Estonian children at home and at school. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 31, 315-321.

Tulviste, T., Konstabel K., & Tulviste, P. (2014) Stability and change in value consensus of ethnic Estonians and Russian-speaking minority. *International Journal of Intercultural Relations*, 39, 93-102.

Tulviste, T., & Konstabel, K. (2017). People's Age Affects What Qualities They Value in Children: A Comparison of Ethnic Estonians and Russian-Speaking Minority Across Time. *Trames: A Journal of the Humanities and Social Sciences*, 21(4), 299-312.

Tulviste, T., Mizera, L., De Geer, B., & Tryggvason, M.-T. (2007). Child-rearing goals of Estonian, Finnish, and Swedish mothers. *Scandinavian Journal of Psychology*, 48, 487-497.

Tulviste, T., & Tamm, A. (2014). Brief report: Value priorities of early adolescents. *Journal of Adolescence*, 37, 525-529.

Tulviste, T., Kall, K., & Rämmer, A. (2017). Value priorities of younger and older adults in seven European countries. *Social Indicators Research*, 133(3), 931-942.

Tulviste, T., Harro, H., & Tamm, A. (2017). Value Structure and Priorities in Estonian Children: using the Picture-Based Value Survey for Children (PBVS-C). *Child Indicators Research*, <https://doi.org/10.1007/s12187-017-9512-5> (11.01.2018)

Vahter, K. (2010). *Eesti lasteaialaste emade väärtuseelistused ja kasvatuseesmärgid ning seos lasteajavalikuga*. Seminaritöö. Tartu Ülikool, psühholoogia instituut.

Vabariigi Valitsus (2011). *Põhikooli riiklik õppekava*.
<https://www.riigiteataja.ee/akt/129082014020?leiaKehtiv> (11.01.2018)

Vabariigi Valitus (2011). *Gümnaasiumi riiklik õppekava*.
<https://www.riigiteataja.ee/akt/114012011002?leiaKehtiv> (11.01.2018)

Käesolevaga kinnitan, et olen korrektselt viidanud kõigile oma töös kasutatud teiste autorite poolt loodud kirjalikele töödele, lausetele, mõtetele, ideedele või andmetele. Olen nõus oma töö avaldamisega Tartu Ülikooli digitaalarhiivis DSpace.

/Getter Martinson/